

ייצוג העוני בקרב אוכלוסיות העולים באתרי חדשות מקוונים

תקציר

בישראל, 16% מקרב העולים החדשים (יהודים שהיגרו לישראל מאז 1990) שרויים במצב של עוני, וזהו שיעור הגבוה יותר מאשר שיעור העוני באוכלוסייה היהודית הלא חרדית עמה מרבית העולים נמנים (אנדבלד, גוטליב, הלר וכראדי, 2019). דרך בחינת התייחסות העיתונות המקוונת למצב העוני של העולים ניתן לעמוד על יחסם של פלחים פוליטיים/חברתיים בחברה הישראלית כלפי עולים עניים (Redden, 2011). לכן, בחנתי את סיקור העוני של העולים בעיתונים שמאלניים כמו YNET, מעריב וגלובס, בעיתונים ימניים כמו ישראל היום וערוץ 7, וכן בעיתונים חרדיים כמו כיכר השבת, המודיע ויחד נאמן. מהסיקור למדתי כי השמאלניים בישראל מכירים בעוני של עולים, ומתייחסים אליו בצורה אמפתית וחומלת, המשקפת את צידוד השמאל בהחלת מדיניות רווחה התומכת במוחלשים. מנגד, הימניים כמעט ולא מתעסקים בסוגיה של עוני העולים, דבר שמשקף את הנטיות של הימין הפוליטי לצפות מאנשים עניים שיעזרו לעצמם ולא יסתמכו על כספי הציבור (Keenaghan & Reilly, 2017). עם זאת ניתן למצוא מכנה משותף בין העיתונים השמאלניים והימניים: שניהם מתייחסים למצבם של הקשישים העניים העולים, אשר נקלעו למצב כלכלי עגום לעת זקנה בגלל שחוק הפנסיה לא הוחל עליהם (בלייך, 2016). לכן ניתן לומר כי יש קונצנזוס לפיו ראוי לתת סיוע מדיני כלכלי לקשישים עניים עולים (Keenaghan & Reilly, 2017). בנוסף, הציבור החרדי כלל לא מתעסק בעוני של עולים, אבל זה כנראה נובע מכך שלחרדים יש מספיק צרות כלכליות משל עצמם (בלייך, 2016).

מבוא

עוני הוא מצב שבו נמנע מן הפרט לקיים רמת חיים מקובלת בגלל רמת הכנסה נמוכה ודלות המשאבים שלרשותו. העוני עלול לגרום מגוון של קשיים נוספים, כדוגמת אבטלה, תת-תנאים בדיוור, חוסר בשירותי בריאות ותרבות, היעדר הזדמנויות ללמידה ועוד. מיעוט המשאבים מוביל את הפרטים העניים להידחק אל שולי החברה ולעתים אף מעוררים ניכור בקרב העניים כלפי החברה (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2018). בישראל, אדם עני מוגדר ככזה שהכנסתו נמוכה מסכום הנקרא "קו העוני" שהוא מחצית מההכנסה החצינית במדינה, לפני שכוללים סיוע, ונכסים כדיוור ורכב (בלייך, 2016). הגדרה זו רווחת במדינות מפותחות. בשנים האחרונות, תחולת העוני בישראל עומדת על כ-18%, ונכון ל-2017, הרי ש-469,400 משפחות, ו-1,810,500 נפשות, חיו בעוני. מדובר בשיעור עוני מאד גבוה, בהשוואה לשאר מדינות ה-OECD. חרף כך שהמשלה דווקא נוקטת צעדים מסוימים כהגדלת קצבאות לשם מיגור העוני, הרי שהצעדים אינם מספיקים ככל שמשווים את ישראל למדינות מערביות אחרות (אנדבלד, ושותפיו, 2019).

אוכלוסייה מסוימת בישראל הסובלת משיעורי עוני גבוהים היא אוכלוסיית העולים, שכוללת את כל היהודים שעלו לארץ החל משנת 1990, שהם בעיקר אנשים שעלו לארץ מברית המועצות לשעבר או מאתיופיה. תחולת העוני בקרב העולים עומדת על 16% (שיעור שגם משקף שיפור מתמיד), שזה נמוך מכלל האוכלוסייה אבל גבוה יותר מהאוכלוסייה היהודית שהם חלק ממנה – שתחולת העוני בקרבה כ-13%. בנוסף עלה עומק העוני ב-3% (אנדבלד ושותפיו, 2019). ככל שהעולים מבוגרים יותר, כך סיכויים להימצא מתחת לקו העוני גבוה יותר. עולים בני 60 ומעלה אשר הם עניים אמנם מקבלים מהמדינה קצבאות מסוימות, המתחילות מסכום של כאלף ₪ ועם הגיל עולות לכדי 2,500 ₪, אבל עדיין שיעור העוני בקרבם גובר עם הגיל (בלייך, 2016). את השיפור בשיעור העוני בקרב העולים ניתן לייחס לכך שעם הזמן חלקם רכשו כישורי שפה, מיומנויות תעסוקה וכן השכלה בישראל, ובצורה זו הצליחו לשפר את מעמדם החברתי כלכלי (גורודזיסקי וסמיונוב, 2012).

בעבודה זו אבקש לנתח את ייצוגי העולים העניים בתקשורת המקוונת הישראלית. ייצוגים בתקשורת יכולים להצביע על יחסה של החברה אל העניים. ייצוג יותר נרחב, ראשי, עתיר מטפורות, בעל תכנים מעמיקים, תמונות מקור וכדומה מראה לנו שהחברה רואה את הנושא כחשוב בעיניה, בעוד שהתייחסות דלה, תמציתית ואולי אף לא קיימת, מצביעה על כך שהנושא לא חשוב כל כך עבור הציבור ואולי אף מאיים עליו – דרך הניכור לנושא, האוכלוסייה יוצרת מרחק בינה לבין העוני ששוכן בקרבה, ומתחמקת מהטיפול בעניים (Redden, 2011). כמו כן, אתרי התקשורת השונים משקפים זרמים שונים בחברה, לדוגמה מגזר (חרדי, ערבי, חילוני) ו/או עמדה פוליטית (ימני, שמאלני, מתון, קיצוני). בצורה זו אנו יכולים לראות לפי הייצוגים התקשורתיים של העוני בעיתונים המקוונים את יחס הפלח המסוים בחברה כלפי העוני (Keenaghan & Reilly, 2017).

היחס התקשורתי כלפי העניים (האם מוצגים באור חיובי או שלילי, האם הכתבות מעמיקות או שטחיות, האם קצרות או ארוכות) למעשה משקף את תפיסות העוני הקיימות בחברה כלפי העניים (האם הם נפגעים של הבניות חברתית או שהם אשמים במצבם, האם הם זכאים לעזרה או לא, האם יש להם איכויות מוסריות או לא ועוד). למעשה, תפיסות העוני מהוות מראה של השיח הפוליטי בנוגע